

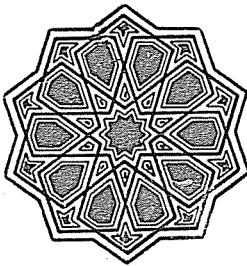
0.001/16

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1968

Cilt : XVI

GÜL-BABA ADI VERİLEN İKİ AYRI ŞAHSİYET MOLLA MURAD DİVÂN'I ve SÜN BÜL SİNAN

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

Her sâhada olduğu gibi edebiyat tarihi araştırmalarında da herhangibir mes'eleyi, veyâ herhangibir şahsiyetin hayatını aydınlatılabilmek, verdiği mah-sûlleri kıymetlendirebilmek için, muayyen kaynaklardaki belli bahislere mü-râcaat, sâdece onun eserlerinin tedkiki kâfi değildir. Bunlar dışındaki, hattâ çok def'a, araştırılan mevzû ile hiçbir alâka ve münâsebeti yok gibi görülen herhangibir eserde en karanlık noktaları aydınlatacak malzemeye rastlamak mümkündür; fakat, araştırmaları kıymetlendiren bu gibi malzemenin, tah-mînî olarak şu veyâ bu eseri gözden geçirmekle bulunabileceğini zannetme-meliyiz. Bunlar ancak, devamlı sûrette mütâlea ve tedkik sonunda elde edile-bilir. Bâzan, yüzlerce sahifelik eserleri gözden geçirip not almağa değer hiçbir şey bulamadığımız olur; bu hususta çekilen zahmet, harcanılan zaman bir bakıma boşa gitmiştir. Yılmadan, aynı tarzda çalışmaya devam ettiğimiz takdirde, bulacağımız yepyeni ve karanlık noktaları aydınlatan, mechulleri çözen, noksanları tamamlayıcı şeyler, hiç dokunulmamış mes'elelere temel teşkil edecek bilgiler, âdetâ yeni araştırmalara da sevk edici bir ışık olur, çektiğimiz zahmetleri unutturur ve boşa gittiğini sandığımız zamanları kat kat telâfi eder.

Edebiyat tarihi araştırmalarımızda, belli kaynaklar dışındaki ve çok def'a pek kıymetli *Divân*'lardan yazmalar şöyle dursun, basılmış olanlarının bile tedkik edilmediğini, böyle zahmetli bir çalışmaya katılanların yok denilecek kadar az bulunduğunu muhtelif mevzû ve mes'elelerle alâkalı eserler, makâ-leler, ansiklopedi maddeleri açıkca göstermektedir.

Aşağıdaki araştırmamızın ilk kısmında, biri Fâtih, öteki Kânûnî devrinde yaşamış bulunan velîlerden aynı adla anılan ayrı ayrı iki Gül-Baba hakkında-ki neşriyattan kısaca bahsettikten sonra, bunların başından sonra neler yazıldığını, bu şahsiyetlerle alâkası hiç yok gibi görünen eserlerden elde ettiğimiz bâzi notları ilâve ettik. İkinci kısım, XIX. asrın ortalarına doğru hayatta bulunduğunu tesbit ettiğimiz ve Nakşbendî tarikatına mensup şâir-şeyh *Molla Murad Divânı*'nın tedkikine ayrılmıştır; eserde rastladığımız Sünbül Sinan hakkındaki *medhiye* dolayısıyla, Fâtih devri'nin bu ünlü ve şöhrati bugün de hâlâ yaşayan bu şahsiyetine âit neşriyâta, onunla alâkalı bâzi yeni bilgilere yer vermiş bulunuyoruz.

I.

Gül-Baba Adı Verilen İki Ayır Şahsiyet

Türk edebiyatı'nda biri Fâtih, öteki Kânûnî Sultan Süleyman devrinde yaşamış ve Gül-Baba diye adlandırılan iki velî vardır; bunlardan ikincisinin şöhreti ilkini gölgede bıraktığından, xvii. asırda Evliyâ Çelebi'den başlayarak birbiriyle kaynaştırılmış, Kânûnî devrinde yaşayan Gül-Baba'nın hayatının başlangıcı, bu sebeple, Fâtih devri velîlerinden olan Gül-Baba'nın hayatıyla birleştirilmiştir.

1. Fâtih devri'nde yaşayan, asıl adı Mehmed olan Gül-Baba Şirvan'dan Anadolu'ya gelerek, Fâtih'in İstanbul'da kendi adına yaptırdığı câmi'de Hadîs ve Tefsîr dersleri verdiği gibi, husûsî olarak Fâtih'e Tefsîr okutmuştur. Buna karşılık bir maaş kabûl etmeyen Gül-Baba, "Fâtih Mehmed ile Edirne'de bulunduğu sırada, bir av esnâsında gittikleri Korucu-Köyü'nü beğendiğinden" kendisine verilen o yerde bir zâviye kurmuş, şöhreti ölümünden sonra da devâm etmiştir; Edirneli Tîgî'nin onun hakkındaki medhiyesi de, xvi. asırda şöhretinin devâmını gösterir¹.

Tîgî'nin, xvii. asır şâirlerinden Cevrî tarafından nakledilen,

Âşinây-i bahr-i 'irfân-ü kerâmet Gül-Baba
Rüşenây-i dîde-i ehl-i başîret Gül-Baba
Âb-i rüy-i hayl-i merdân-i Buhâra'dır özü²
Cüy-i Âmûn'dur bu gül 'ayn-î velâyet Gül-Baba
Sâki-i Kevşer Gâdir-i Hûm'da^{2a} buldû iltifât
Eyledî bû göl kenârında ikâmet Gül-Baba
Düdmân-i Necf hem serçeşme-i Âl-i 'Alî
Lu'luy-i lâlây-i 'iyân-î siyâdet Gül-Baba
Can verib Gâzi Ebu'l-Fetḥ ile râh-i 'aşḫda
Tîgî'yâ bulmuş bu menzildê şehâdet Gül-Baba

1 Orhan F. Köprülü, *İslâm Ansiklopedisi, Gül-Baba maddesi*, 1948.

2 Tarih-i Cevrî Çelebi, İst., Süleyman Efendi Matbaası, 1291, s. 23; müellif, Tîgî'nin Gül-Baba'yı Buhâralı zannetmekle yanlışını kaydetmiştir. Şemseddin Sâmî, İran şâirlerinden Belhî bir Gül-Baba'dan bahsederek, bunun Farsça bir beytini nakletmiştir (Kâmûsu'l-A'lâm, c.v., İst., 1314). Aynı müellif, bu maddede, velîlerden bu isimde, Peşte dışında hâlâ türbesi bulunan, bir türbedârı mevcut olup Müslümanlar tarafından ziyaret edilen bir Gül-Baba daha vardır diyor; bununla Kânûnî Sultan Süleyman devrinde yaşayan Gül-Baba'yı kasdetmiştir. Hibri Abdu'r-Rahmân'ın, *Defter-i Hâkânî*'den alınan kayıtlara dayanarak verdiği bilgi hakkında bk., Tayyib Gökbilgin, *Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler (Edirne, Ankara, T.T.Kurumu Basımevi, 1965, s. 113-14)*.

^{2a} Bu kelime aslında ا.م. (?) şeklinde yazılmışsa da, böyle bir kelime bulunmadığından tertip yanlış olduğu anlaşılmalıdır. Hûm, Mekke ile Medine arasında, Cuḥfe'de; Şî'iler'ce mukaddes tamlan bir yer adıdır.

beyitlerinden, irfân ve kerâmet sâhibi bu velî'nin Fâtih devrinde yaşadığı, türbesinin bulunduğu göl kenarında ikâmet ettiği, Edirne'de şehid düşerek öldüğü anlaşılıyor.

Mevlevî şâirlerinden Şeyhu'l-İslâm Çelebî-zâde 'Âşım (ölümü: 22 Cemâdâ II., 1173/1760)'ın³ *Dîvân*'ında rastladığımız *Der-Vakt-i Ziyâret-i Türbe-i Gül-Baba Der-Edirne* başlıklı,

Ey bu dest-î hayret içrê 'Âşım-î şeydâ gibi
Cüy-i feyzê teşne olan sâlik-î sencide-hüy
Kâse-î der-yüze-î dest-î niyâzî bâz edüb
Bahır-i feyz-î Gül-Babâ'dan kaçre-cüy ol, kaçre-cüy

kıt'asında dünyâyı bir şaşkınlık çölüne benzeten şâirimiz, feyz ırmağına susayanların, bir kâseye benzettiği duâ ve niyaz ellerini göklere açarak, Gül-Baba'nın feyz deryâsından bir katre elde edebilmeye çalışmalarını istiyor. Bugüne kadar kimsenin gözüne çarpmayan bu kıt'a⁴, Gül-Baba'nın Edirne'de gömülü olduğunu, en yüksek dinî mevki'de bulunan Şeyhü'l-İslâmlar tarafından ziyâret edildiğini, onun feyz deryâsından mânevî kuvvet alınmağa çalışıldığını ve şöhretinin XVIII. asır ortalarında da, ölümünden üçyüz yıl geçmesine rağmen hâlâ nasıl devam ettiğini açıkça anlatır.

2. Kânûnî Süleyman devrinde yaşayan ve asıl adı Ca'fer olan Gül-Baba hakkında, Dr. Orhan F. Köprülü'nün 1948'de *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan yazısından sonra, bilinenlere yeni şeyler katan esash bir tedkik neşredilmiş değildir. Bâzi günlük gazetelerdeki pek âmiyâne neşriyâtı bir yana bırakırsak, onun dergâh ve türbesinin son yıllardaki hâlini canlandırma bakımından Dr. Fethî Tevetoğlu⁵ ile Yılmaz Öztuna'nın makâlelerini zikredebiliriz⁶. Bir Bektâşî dervşi olan, Budin'in 948 (1541)'deki fethi sırasında şehid düşerek cenâze namazı fetihten sonra Kânûnî Sultan Süleyman'ın da iştirâkiyle Ebû's-

3 Hakkında kısaca bilgi edinmek için Fa'tin (İst., Litografya basımı, 1271, s. 265), Salim (İst., İkdâm Matbaası, 1315, s. 452 v. d.) Tezkire'lerine, Sicill-i Osmânî'ye bakılabilir (İst., c. 1., Matbaa-i Âmire, 1308. s. 266).

4 *Dîvân*, İst., *Ceride-i Havâdis* Matbaası, 1268, s. 40.

5 Gül-Baba Tekkesi, Türk Folklor Araştırmaları, yıl-3, nu, 33, Nisan, 1952. Aynı müellif, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Ankara, 1951, bk., İndeks; Gül-Baba mad., Türk Ansiklopedisi, c. xviii., Fasikül-139, 1970.

6 Macaristan'da Bir Türk Dergâhı — Gül-Baba, Hayat Tarih Dergisi, nu. 10, Kasım, 1967, s. 7-9; bu yazıda, geçen yıl dergâhı Hikmet Feridun'un ziyâretinden de bahsedilerek, bugünkü hâlini gösteren dört resim neşredilmiştir.

Su'ud Efendi tarafından kıldırılan ve Budin'de gömülen Gül-Baba'ya dâir *İslâm Ansiklopedisi*'nde bu maddede bulunmayan bâzı şeylerin ilâvesini faydalı buluyoruz:

XVIII. Asrın meşhur şâirlerinden Sâbit ⁷ (ölümü: H. 1124 - M. 1712), kütübhânemizdeki yazma *Divân*'ında mevcut,

Dâğ yakmış sine-i Abdâl'a dâğî lâlenin
Sanki Gül-Babâ çerâğidir çerâğî lâlenin

beytiyle bu güzel çiçekleri Gül-Baba türbesinin çeraglarına benzeterek, bu çeragların Abdallar'ın sînesini dağladığını anlatırken türbeden çok lâleleri canlandırmakla berâber, türbenin XVIII. asırda kandillerle aydınlatıldığını da ifâde etmiş oluyor.

1910'da Gül-Baba türbesinin hemen bitişiğinde bu velî'nin adına bir câmi' yaptırılması için Vekiller Hey'eti'nce alınan karar, Avusturya'daki Osmanlı teb'asından başka Macarlar'ı da sevindirmişti⁸; her hâlde Balkan savaşı dolayısıyla bu karârın tatbikine imkân bulunamamıştır. Gül-Baba adına câmi' yaptırılmak şöyle dursun, 1913'de türbesini ziyâret eden İbrâhim Alâ'addin Gövsa, "Türbenin içinde âdi bir seccâde ve iki yazı levhası vardı ki, birindeki manzûmenin şu ilk beyti hatırımda kalmıştır" diyor:

Bunda medfün Gül-Babâ Hazretlerinin dâ'imâ
Bûlbûl-âsâ zâ'iridir rûh-i pâk-i etkiyâ⁹.

Bu kaydettiklerimiz dışında, *Evlîyâ Çelebî Seyahat-Nâmesi*'nden faydalanarak birçoklarından daha önce Georg Jacob'un Gül-Baba hakkında bundan yarım asır önce kısaca bilgi verdiğini¹⁰, 'Abdü'l-Latîf'in bir makâlesi¹¹ bulunduğunu da söyleyebiliriz.

7 Sâbit hakkında, oldukça zengin neşriyat vardır. Hakkında umûmî olarak bilgi edinmek için, en eski kaynaklardan sayabileceğimiz Sâlim Tezkiresi'ne bakılabilir (S. 190 v. d.).

8 Hikmet gazetesi, yıl-I, nu. 23, 22 Eylül, 1910.

9 Meşhur Adamlar-Hayatları ve Eserleri, c. II., İst., 1933-35, s. 624. Yedi beyitlik bu şiirin tam metni Rum Beyoğlu Fahreddin'in makâlesinde vardır (Gül-Baba, Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası, nu. 15, 1 Ağustos, 1328, s. 962 v. d.).

10 Aus Ungarns Türkenzeit (Türkiye İdâresinde Macaristan), Şark-ı Cedid Kütüphânesi'nin Türkçe Külliyyât-ı Âsârı - III., Berlin, 1918, s. 4.

11 Gül-Baba élete (Türân mec., III.-IV., 1922, Evnegyed, s. 200 v. d.).

II.

Molla Murad Dîvânî ve Sünbül Sinan

Elimizde basılmış olarak *Molla Murad Dîvânî* adındaki eseri bulunan Nakşbendî şeyhlerinden Mehmed Murad, veyâ Molla Murad'ın hayâtı hakkında bilgi edinebilmek için baş vurduğumuz kaynaklar, bizi bu hususta aydınlığa eristiremedi. *Dîvân*'ının ilk sayfasındaki yazıda da, onun 'Ulûm-i 'Âliye ve 'Âliye'deki bilgisiyile şöhet kazandığından, "evsâf-i ber-güzide ve ezkâr-i hamide-i pesendîdeleri âzâde-i kayd-ü beyân" olduğundan bahsolunmuşsa da, hayâtını aydınlatıcı bilgi verilmiş değildir; fakat, bu şâir-şeyh'in *Dîvân*'ı gözden geçirilince yaşadığı devir, mürsidleri, tahsil ve terbiyesi, şahsiyeti hakkında bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır.

H. 1222 (M. 1807 - 1808)'de vefât eden, güzel şiirlerinden çok yetiştirdiği seçkin talebeleri ile şöhet kazanan meşhur Hoca Süleyman Neş'et hakkındaki *Medhiye*'sinde mevcut,

Eyâ âhıvund-i zîşan merhamet kıl bende-i zâde
Kuluñdur, 'aşkıñdur bû Murad-î mücrim-i nâ-şad
Seniñ şakirdiniñ şakirdi oldu üç cihetden de

mısrâ'ları¹, XIX. asırda yaşadığını açıkça anlatır.

Acabâ, Molla Murad, Hoca Neş'et'in yetiştirdiği talebelerden kimden ders görmüştü? Şâirimiz, *Der-Medh-i Hazret-i Ustâd-i Buzurgvâr H vâce Süleymân Vahyî* başlıklı şiiri ile, bu suâli etraflı sûrette cevaplandırmış oluyor: Molla Murad'ın tahsil gördüğü bu hem hoca, hem şeyh olan, Vahyî takma-adını kullanan Süleyman Efendi, Tuna'nın karşı yakasındaki İbrâ'il'de doğmuş, burada şöhet kazandıktan sonra İstanbul'a gelip Hoca Neş'et'in talebeleri arasına katılmış, ondan *Dîvân*'ları, *Mesnevî*'yi okumuştur. Tanrı onu öyle bir isti'dadla yaratmıştı ki, şiirleri İstanbullular'dan daha güzel okuyabiliyordu. Gönlüne ilâhî aşk düşünce Bursalı Emin Efendi'yi Şeyh edinen bu zâttan Molla Murad on yıl ders görmüş, onun birçok keşf ve kerâmetlerine şâhid olmuştur. H vâcegân'a, dolayısıyla Bahâ'u'd-Dîn'e kalben bağlılığı herkesce bilinen Süleyman Efendi, üç def'a Hacc'a gitmiş, bir yıl Medîne-i Münevver'e'de kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür; talebelerine haftada iki gün *Mesnevî*, iki gün de *Dîvân*'lardan, *Büstân*'dan okuttuğu metinlerden başka, Hadîs dersleri de veriyor, *Futûhât* ve *Fuşûş*'u okutuyordu. İşte Molla Murad, dâimâ diz çökerek oturan, kendisine gelen hediyeleri fakirlere dağıtan, bir kü-

1 Molla Murad Dîvânı, nâşiri: El-Hâc Hüseyin, İst., Cemâdâ II., 1290 (1873)), s. 86.

çük çakı ile hançerler için pek san'atlı kabzalar yapmakta usta, oğlunun vefâtında onu gûyâ yok gibi tutup acısını dışına vurmayan böyle olgun bir hocanın elinde yetişmişti. Ayda bir def'a *Kur'ân*'ı hatmeden Süleyman Vahyî'nin H. 1233 (M. 1817 - 18)'de vefât ettiğini, namazının Eyub'da kıldığını, nasıl ihtişamlı bir dinî merâsimle üstâdı Hoca Neş'et'in Topkapı dışındaki medfeninin yanına gömüldüğünü anlatan Molla Murad için, kaybettiği bu kıymetli hocasının ardından bıraktığı şey, vasıflarını anarak oyalanmak, adını her yerde can ve gönülden hatırlamak tesellisi olmuştur:

Nice yıl (lar) hizmetini eyledi, sıdık ile Murād
Himmet et sen de Murād'ā daği (ey) Kûtb-i cihân
Şimdi evşâfını eğlence eder cânma hep
Yâd eder ismini her yerde seniñ ez-dil-ü cân?

Molla Murad Divânı'nın başka *divânlar*'dan farkı, bir tek gazeli, musammatları, beyit ve kıt'aları v. b. nazım şekillerinden hiçbirini -Mevlânâ ile Eşref-zâde Rûmî'ye dâir birer muhammes dışında- ihtivâ etmeyişidir; bu *Divân* baştan sona kadar *Kasîde* şeklinde, fakat bu şeklin husûsiyetini teşkil eden *nesib*, veyâ *teşbib*, *girişgâh* kısımlarını içine almayan, yalnız medhiyelerden ibâret şiirleri ihtivâ etmektedir.

Molla Murad Divânı'nda, *Münâcât* yoktur; eserin başındaki dört adet *Na'it*tan sonra sırasıyla, Hâzret-i 'Alî, Hâzret-i Hâdîce, Fâtımatu'z-Zehrâ, İmâm Hâsan ve Hüseyn (ayrıca Hız. Hüseyn hakkında iki *Merşîye*), Mevlânâ Celâle'd-dîn Rûmî, 'Abdü'l-Kâdir Geylânî, Bahâ'ud-Dîn Nakşbend, Seyyid Ahmed Rifâ'î, Ahmed Bedevî, Şeyh Şâzîlî, Şa'bân Halvetî, İbrâhîm b. Edhem, Hacı Bektaş Velî, Hacı Bayram Velî, 'Aziz Mahmud Hudâ'î, Seyyid Ahmed Buhârî, Muhyî'd-Dîn 'Arabî, Yunus Emre, Eşref-zâde Rûmî, Sünbül Sinân, Şeyh Ebü'l-Vefâ, Hâlid İbn Zeyd, Şeyh Mehmed Murad Nakşbendî, Şeyh 'Abdu'llâhü'l-Kâşğarî-i Nakşbendî, Neccâr-zâde Rızâu'd-Dîn Nakşbendî, Ferîdu'd-Dîn 'Attâr, Hâfız ve Sa'dî-i Şîrâzî, 'Abdu'r-Rahmân Câmî, Hıvâce 'Ubeydu'llâh Ahrâr, Sevündük Dede, Nûru'd-Dîn Cerrâhî, Sezâyî, Muştafa Beyzâde, 'İsâ'un-Nakşbendî (Nidâ'î), Ankaralı İsmâ'îl, Seyyid Nizâmu'd-Dîn Halvetî, Nizâmu'd-Dîn-zâde Seyfu'llâh, 'Abdü'l-Mecîd Sîvâsî, Sîvâsî-zâde 'Abdü'l-Bâkî, 'Abdü'l-Ahad Nûrî, Ümmî Sinân, Hüsâmu'd-Dîn 'Uşşâkî, İsmâ'îl Rûmî, Süleyman Neş'et, Süleyman Vahyî, 'Âbid Çelebî, Mehmed Emîn Tokadı, Mustakîm-zâde Süleymân hakkındaki medhiyeler gelmektedir.

Molla Murad'ın *Dîvân*'ında yer alan bu tarikat kurucularının, evliyâ ve şeyhlerin hepsi de Ehl-i Sünnet 'akîdelerine bağlı olup, aralarında Bâtınî tarikatlere mensup, Hurûfiler'den kimseler yoktur; bunların hemen hepsi, Rifâ'îye, Nakşbendîye, Hâlvetîye, Bayrâmîye, Gülşenîye v. b. tarikatlerindedir. O, Hacı Bektaş Veli'yi de,

Nâmı üstünde velîdir Hâci Bektaş Veli
 Nakşbendîye güllüdür Hâci Bektaş Veli
 Şeyhi olmuştur _amî H'vâce-i Ahmed Yesevî
 Ululügü ezeldir Hâci Bektaş Veli
 .....
 Şimdi Nakşileri almak yanınâ oldü delîl
 H'vacegân'ın da kulüdür Hâci Bektaş Veli

beyitlerinden anlaşılacağı gibi³, bu iki tarikat mensuplarının, Bektaşiler'le Nakşbendîler arasında müşterek bağlar bulunduğu kanâatindedir.

Dîvân'da, yukarıda tam listesini verdiğimiz bütün bu şahsiyetlere dâir *medhiye*'lerde onların hayatları, husûsiyetleri, kerâmetleri, haklarındaki menkabeler, varsa eserleri, tarikat şecereleri anlatılmıştır. Eser bu bakımdan âdetâ bir *Tezkiretü'l-Evliyâ*, *Tezkiretü'l-Meşâyih* husûsiyeti gösterir ve *Medhiye* gözden geçirilince, şâirimizin bu gibi eserlerden geniş ölçüde faydalandığı görülür. Bunlar dışında, başka kaynaklardan da istifâde etmiştir; bâzan, bu bilgileri nereden aldığı kaydettiği de vâki'dir: Çarşamba'da Sultan Selim civârında gömülü Sevündük Dede'den bahsederken, sözlerinin hakikate aykırı olmadığını, *Şakâyık*'ten faydalandığını kaydeden⁴ Molla Murad, 'Abdü'l-Ahad Nûri'ye âit bir kerâmeti de, *Yazdı Zeyl'indē bunū 'Uşşâkı-zâde bilmiş ol mısra'*yle, verdiği bilgiyi nereden naklettiğini yazmıştır⁵. Malzemesinin bir kısmını da, tanıdığı kimselerden topladığı mâlûmat teşkil etmektedir. Nidâyî adıyla şiirler yazan ve H. 1206 (M. 1791 - 92)'da vefât eden 'İsâ' Nakşbendî'den bahsettiği *Medhiye*'sindeki,

Hâzret-i şeyh'e yetişmiş belki beşyüz kimseye
 Ben yetişdim cümlesi ülûlûgun kıldı 'iyân
 Hep kerâmâtından _amî naklederdî gördüğüm
 İttifâk etmiş idiler oldular hep yek-zebân

3 Aynı eser., s. 28 v. d.

4 Aynı eser., s. 59; krş., Mecdi Efendi, Ş a k â y ı k trc. , c. 1., Tab'hâne-i 'Âmire, 1269, s. 370. Bu bilgi, Hoca Sa'deddîn'in Tâcu't-Tevârih'inde de vardır (C. 11., Tab'hâne-i 'Âmire, 1280, s. 594 v. d.).

5 Aynı Divân, s. 77; krş., 'Uşşâkı-zâde, Zeyl-i Şakâyık, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965, s. 541.

beyitleri⁶ yalnız yazılı kaynaklardan değil, sözlü olarak, tanıdıklarının bilgi ve fikirlerinden de faydalandığını açıkça ifâde eder; bilhassa bu malzeme ve şâirimizin şahsî bilgi ve müşâhedeleri bu eseri kıymetlendirmektedir. Hoca Neş'et'e dâir verdiği bilgi tamâmıyla doğru olduğu gibi, onun defin merâsiminin tasvirine de hiçbir kaynaktan rastlamış değiliz. Hoca Neş'et hakkındaki araştırmamızda, "Bursalı Tâhir, onun, Nakşbendî tarikatine âit ve tercemetü'l-'işğ (ترجمة العشق) terkibinin noktalı harfleri yazılış tarihini gösteren (1203) *Meslek'ül-Envâr ve Menba'u'l-Esrâr* tercemesi bulunduğunu kaydederse de (*Osmanlı Müellifleri*, c. II., s. 461), hayâtında ve ölümünden sonra hâltercemesini yazanlar böyle bir eserinden bahsetmezler; Menzel (*El.*, madd. NEŞ-'Et)'in *Tarcatat-al 'İşğ* adlı eserinden bahsi bu ifâdenin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiş olmalıdır" demiş ve böyle bir eseri olup olmadığı hakkında tereddüde düşmüştük⁷. Molla Murad'ın,

Tarîk-i Nakşbend için risâlê yazdı ò server
Tarîk'in cümle ahvâlin içindê eyledî hem yâd

beyti⁸, bu tereddüdün yersizliğini, bu eseri ya bizzat gördüğünü, veyâ Neş'et'in talebelerinden bulunan hocası Süleyman Vahyî'den duyduğunu anlatır. Bunun gibi, hocası Süleyman Vahyî'ye dâir ancak *Sicill-i Osmânî*'de birkaç cümleye rastladığımız hâlde, Molla Murad'ın *Divânı*'nda bulunan otuzaltı beyitlik manzûme sâyesinde onun yalnız hocalığı değil, hâl ve tavırları, ahlâk husûsiyetleri, âilesi hakkında da bilgi edinmiş oluyourz⁹.

Molla Murad, din uluları hakkında ve hepsi de oldukça hatâli kullandığı arûz vezniyle yazdığı *Medhiye*'lerinin sonunda hemen dâimâ,

Şefâ'atdir cenâbündan murâdum iki 'âlemde
Bilirsîñ 'âciz-ü dermânedir bü mücrim-i zârî

*

Sırrını takdîs edüp hem himmetini sâyebân
Dâ'imâ etsin Murâd'â Hazret-i Rabb-i Ahad

*

Yâd kıldum ben seni, sen dē Murâd'î yâd kııl
Feyz-yâb et hem dahî ey muhtedâ-i evliyâ

6 Aynı Divân, s. 70.

7 İslâm Ansiklopedisi, Neş'et mad., 1962, s. 213b.

8 Aynı Divân, s. 84.

9 Aynı Divân, s. 86-9. Süreyyâ Bey'in verdiği bilgi, şu cümlelerden ibârettir: "Vahyî Efendi İbrâ'îli'dir. Bursalı Emin ve Neş'et Efendiler'in şâkiridir. Fârsî Hocası olup, 1133'de fevt oldu. Topkapı'da Hoca Neş'et Efendi suffasında medfundur. Şâir idi. Mahdûmu Müffid Efendi 1228'de fevt ile orada medfundur" (C. IV., s. 607). Molla Murad'ın şiiri, *Sicill-i Osmânî*'de ki bir yanlış da düzeltmekte, Vahyî'nin ölüm tarihinin 1133 değil, 1233 olduğunu göstermektedir.

gibi beyitleriyle, onların mânevî yardımlarını diler. Ferîdu'd-Dîn 'Attâr için yazdığı *Medhiye*'sindeki,

Eyâ şeyh-î cihân rahm et Murâd-î nâ-murâdâ sen
Otuz yıldır kitâbını okûdur, yâd eder her bâr
Yinê hâddince şerh edüp adını Mâ-Hâzer koydû
Murâdî intisâb-î dergehindir ey ulû hünkâr

beyitleri¹⁰, bu şâir-şeyh'in aynı zamanda üstâdı Süleyman Vahyî gibi, dersler veren bir hoca olduğunu, bu arada otuz yıl 'Attâr'ın kitabını okuttuğunu, onun —adını kaydetmediği— eserlerinden birine *Mâ-Hâzer* adlı bir şerh yazdığını, böylece *Dîvân*'ından başka bir eseri de bulunduğunu aydınlanıyor. Doğumu gibi, ölüm tarihini de bilmediğimiz Molla Murad'ın, medhettiği şahsiyetlerin vefat tarihlerinden en yenisi, on sene ders gördüğü, daha sonra da nice yıllar hizmetinde bulunduğu hocası Süleyman Vahyî'nin ölüm tarihi olan H. 1233 (1817-18)'dür¹¹; buna dayanarak, XIX. asrın ortalarında hayatta bulunduğunu söyleyebiliriz.

Molla Murad Divânı'ndaki şürlerin, bedî'i bakımdan kıymet ifâde ettiğini söyleyemeyiz; aynı zamanda bir hoca olan bu şâir-şeyh, manzûmelerini his ve heyecan uynadırmak için değil, öğretici maksatla yazmıştır. Dînî-edebî sâhadaki araştırmalarda bu *Dîvân*'ın gözden geçirilmesi herhâlde faydasız olmayacaktır.

*

XV. Asrın tanınmış şeyhlerinden ve Halvetiye tarikatı'nın kollarından Sinânîye'nin kurucusu Sünbül Sinan hakkında Tahsin Yazıcı'nın makalesinden¹² sonra, Âsım Çalıköğlü'nün monografisi basılmış bulunuyor¹³. Yine Tahsin Yazıcı tarafından kaleme alınan *Sünbülüye* maddesinde pek tabî'i olarak bu tari-katin kurucusu Sünbül Sinan üzerinde durulmuştur¹⁴; bu madde, müellifimizin biraz önce zikrettiğimiz araştırmasından —mahdud ilâveler, bilhassa eserleri hakkında düşünülen tereddüdlere izâlesi bakımından farklı olmakla berâber— onun hulâsası sayılabilir. Tahsin Yazıcı'nın yazma ve basılı güvenilir kaynaklardan elde ettiği malzemeye dayanan bu ciddî araştırmaları, Sünbül Sinan'ın

10 Aynı *Divân*, s. 53.

11 Aynı eser., s. 88.

12 Fâtih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebî Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi, İstanbul Enstitüsü Dergisi, c. II., İst., İstanbul Matbaası, 1956, s. 97-104.

13 M. Âsım Çalıköğlü, Sünbül Efendi ve Merkez Efendi-Hayatı ve Hüviyetleri, İst., Nurgök Matbaası, 1957.

14 İslâm Ansiklopedisi, Cüz'- 112, İst., 1967.

bilhassa hayatını, kısmen de kurduğu tarikati ve bunu devam ettirenleri aydınlatıcı mâhiyettedir. Sünbül Sinan'ın, (1) Sülûk mertebelerini gösteren *Risâletu'l-Edvâr*'ından; (2) Halvetiye âyinlerinden "devrân'ın mubâh olduğunu isbât için muhtelif kaynaklardan derlenmiş bilgiler ihtivâ" eden Arapça *Risâletu't-Taḥkikîye*'sinden; (3) bu eserin *Risâle-i Sünbül Sinân der-Haḥk-i Devrân* adındaki muhtasar Türkçe tercemesinden bahseden müellifimiz, onun şüirleri bulunduğu da temâs etmiştir: *Osmanlı Mü'ellifleri*'ne dayanarak birkaç *İlâhî*'sinin¹⁵, Sâdık Vicedânî'nin *Ṭümâr-i Ṭuruḥ-ı 'Aliyye'den Ḥalvetiye*'sinde, bir *ilâhî*'sinin mevcut olduğunu bildiriyor. Buna ilâve olarak, biri Süleymânîye, öteki Fâtih Millet Kütübhânesi'ndeki muhtelif şâirlere âit manzûmeleri içine alan iki mecmuada Sünbül Sinan'ın şüirleri bulunduğunu da söyleyebiliriz¹⁶.

Molla Murad'ın, tarikat kurucularından birçoklarına dâir *medhiyeler*'den meydana gelen *Divân*'ında, Sünbül Sinan hakkında da bir *medhiye*'si (S. 36) vardır:

Ḳuṭb-i vâkt olmuş idi 'aşrında hem Sünbül Sinân
Şübhe yokdur böyle öldüğünde hem sen dē inan
Mürşidi olmuş idi Şeyḥ Cemâl-i Ḥalvetî
Terbiyet¹⁷ bulmuştu āndan oldu hem Ḳuṭb-i Zamân
Ḥānekāh-i Muṣtafâ Pâşâ maḳarr oldū āna
Ol humây-i devletē bir müddet oldū āşiyân
Medfen oldū Ḥānekāh'ın sāḫası cismine hem
Oldu ol cāy-i şafādâ zātı hem Cennet-mekân

15 Bursalı Tâhir Bey, Sünbül Sinan'ın "birkaç ilâhiyât-ı ârifâneleri vardır ki, cümlesi gayr-i matbu'dur" diyor; bunlara örnek olarak, aşağıdaki iki dörtlükle bir beytini neşretmiştir (C. I., İst., Matbaa-i Âmire, 1333, s. 79):

Sarây-i vahdet olmuşken maḳāmım	Bu keşret 'âlemin seyrâna geldim
Çü birdir Sünbüllî ma'rûf-u 'ârif	Edüb da'vâ demē 'irfâna geldim
Humây-i 'aşkı şayd etmek dilersen	Dil-i virānemē gel kim yataḳdır
Gel ey sâlik diyem bir söz ki ḫaḳdır	İşidür Ḥaḳḳ'ı ş'ol kim Ḥaḳ ḳulakdır
Ḥaḳḳa-i tevḫidi farz etsen eğer bir gülsitân	Bir gül-i şad-berk'idir ol gül seniñ Sünbül Sinân

16 Millet Kütübânesi, 'Alî Emiri Efendi, *Manzum Eserler*, 463/3 numarada kayıtlı Mecmua, Sünbül Sinan, Şeyh Merkez, 'Adli, Kerimü'd-Din ve Seyyid Mehmed Efendiler'in ilâhileri, s. 7-21; Süleymânîye, Es'ad Efendi kitapları, nu. 2709'da kayıtlı mecmua, s. 191-201, aynı şahıslara âit ilâhiler mevcuttur (İstanbul Kütübâneleri, Yazma Divânlar Katalogu, c. III., Fasikül- I., İst., Milli Eğitim Basımevi, 1965, s. 554-5).

17 Bu kelime Divân'da basım yanlış olarak "tertib" şeklinde yazılmıştır.

Bende-i Âl-i 'Abâ oldüğünâ oldü dellil
Başı ücundâ yaturlar hânedân-î duhterân

Bir dellim dē budur 'aşr-î Muḥarrem'dē anıñ
Câmi'indē cem' olub mâtem ederler 'aşıkân

Buldüğundan sünbülîstân-î ma'ârifdē nemâ
Nâmı oldü cümleñiñ 'indinde Sünbül bî-gümân

Müctehîd oldü Tarîk-î Ḥalvetî'dē şühbesiz
Bir kol oldü icihâdî ḥaḳ budur ey sâlikân

Evliyâ geldî kolundan bî-nihâyē, bî-'adet
Birisidir Merkez-î 'Âlem daḫî Kuṭb-âsmân

Şeyḫ Ya'kûb oldu hem 'aşk-ü maḥabbet ma'deni
Duydu büy-i Yûsuf'ü âh etdi rözân-ü şebân

Hem Kıramu'd-Din Efendi'yle 'Alâ'u'd-Din daḫî
Feyz-yâb oldular andan ikisi dē nüktedân

Hem 'Alâ'u'd-Din Efendi'den görüb seyr-ü sülük
Soñra Magnisâ'yı etdi kendüye cây-ü mekân

Naqd-i 'ilm-î bâtnî ilē ḳalbi oldü mâlemâl
Şeyḫ Kenzî'ye sezâdur dense genc-î şâyegân

Daḫî Nuru'd-Din Efendi nûr saçdı 'âleme
Ba'zılar dedî Kuṭub'dur ol şeh-î 'âli-nişân

Oglu Kuṭbu'd-Din Efendi câ-nişin oldü aña
İsminiñ oldü müsemmasına taṭbîki 'iyân

Bir gurühü gıtdiler Fındıḳh'yâ ḳoz kırdılar
Ḥazret-î Ḥafız ilē şeyḫî Nebîh-î ins-ü cân

Şem'-âsâ cümlesin cem' eylemiş etrafına
Üstüler pervâne-veş başına ḫayl-î 'aşıkân

Böyle rûḫ-efzâ maḳâmî görmedim dünyâda ben
Olsa Cennet'dē beyân eylerdi cümle vâ'izân

Ravza-i 'irfân der İsem bû ḫilâf olmaz baña
İşte Sünbül türbelerdē oldular gül-destegân

Serv-i mevzûnlar ilē tolmuş fezâsî türbenin
Şâlmurlar nâz ilē mânend-i ḫvûbân-î cihân

Çeşmelerle ravzamâ saḫn-ü miyânî toḫtolu
Bir taraftan dâ aḳar enhâr-veş şâdürvân

Benzemez mî Beyt-i Ma'mûr'a o câmi' gel de baḳ
Ḥâfiyînin sırrınâ maḫzar deḫil mî zâkirân

Böyle vaşf etmez idî zât-î şerifinî Murâd
Sünbül-î ḫvûbân gibi aḳlı perîşandır inan

Sünbülîstân-î ma'ârifden naşîbin ver aña
Aḳl-u fikriñ cem' edüb olsun mişâl-i kâmilân

Sünbül Sinan'ın tarikat şeceresini içine alan ve türbesini canlandıran bu şiir, aynı zamanda, onun, XIX. asrın ortalarında Nakşebendîler arasında kazandığı şöhreti, mânevî kıymetini de gösterir. Molla Murad, Sünbül Sinan'ın çağdaşlarından Sevündük Koğacı Dede denilmekle tanınmış velî için yazdığı *medhiye*'sindeki,

Halvetî olmuş idi hem de tarîkı âmî
Sünbül Efendi kolum tutdu Sevündük Dede

beytiyle (S. 59), bize, Sünbülüye tarikatine mensup şeyhlerden birini de hatırlatmış oluyor¹⁸.

Yaşadığımız çağdaki Türk edebiyatımızın büyük şâiri Yahya Kemal'in, Sünbül Sinan'ın bulunduğu çevrenin mânevî yüceliğini duyuran,

Gece, şi'riyle sararken Koca-Mustâpaşa'yı
Seyredenler görür Allâh'a yakın dünyâyı.
Yolda tek-tük görünenler çekilir evlerine;
Gece sessizliği semtin yayılır her yerine.
Bir ziyaretçi derin zevk alarak manzaradan,
Unutur semtine yollanmayı artık buradan.
Gizli bir his bana, hâtif gibi ihtâr ediyor;
Çok yavaş, yalnız içimden duyulan sesle, diyor:
"Gitme! Kal! Sen bu taraf halkına dost insansın;
"Onların meşrebi, iklimi ve ırkındansın.
"Gece, her yerdeki efsunlu sükûnundan iyi
"Avutur gamlıyı, teskin eder endişeliyi;
"Ne ledünnî gecedir! Tâ ağaran fecre kadar,
"Bir mücevher gibi Sünbül Sinan'ın rûhu yanar.
"Ne sa'âdet! Bu taraflarda, her ülfetten uzak,
"Vatanın fâtihi cedlerle herâber yaşamak!..."

mısrâ'ları, bu unutulmaz şahsiyetin, "tâ fecre kadar, bir mücevher gibi" pırıl pırıl yanan rûhunun verdiği ilhâmın mahsûlüdür ve onun mânevî müfûzunun, şöhretinin beş asırdanberi sıcaklığını kaybetmeyerek nasıl devam ettiğini gösterir.

18 Yahya Kemal Külliyyâtı - I., Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları - 4, İst., Bahâ Matbaası, 1961, s. 47 v. d.